

KRONIEK.

BOEKBESPREKING.

ALBERT HELMAN, *Hart zonder Land*, Utrecht, De Gemeenschap, 1929.

„Aan het einde van de zin gleed ongemerkt het boekje uit zijn handen op het witte dek. Maar zijn gedachten bleven bezig met die vreemde uitspraak: „Quasi tristes, semper autem gaudentes....” En een glimlach gleed over het bleeke gezicht van Wolfgang. Hij las slechts zelden, maar woorden als deze zetten zich vast in hem, groeiden uit tot een gevoel dat hem soms wekenlang bevangen kon, een onverklaarbare droefgeestigheid, een geheimzinnige vreugde, een schijnsel waarin hij alle dingen zag met vreemde, nieuwe gestalten.”

Aldus het begin van een der verhalen in dezen bundel. Ik las het met zekere — geenszins onaangename — ontsteltenis. Ik schrok ervan zooals men schrikt bij het onverwacht terugzien van menschen, aan wie men juist even te voren heeft loopen denken, of bij het in lectuur plotseling welomschreven aantreffen van een gedachte of een gevoel, waarvan men zich het bezit, in ongedefinieerden toestand, al een tijdlang min of meer bewust was. „Een onverklaarbare droefgeestigheid, een geheimzinnige vreugde, een schijnsel” (dit vooral! H. R.) „waarin hij alle dingen zag met vreemde, nieuwe gestalten.” Ik zou mijn eigen indrukken, bij het lezen der beste van Helmans zestien verhalen, niet beter kunnen omschrijven, ja, ik ben overtuigd dat deze woorden, ook van de mentaliteit des schrijvers zelf, den quintessens bevatten.

Geheimzinnigheid, in de minder goede van deze verhalen zonder meer, in de betere gemengd met die fijne gevoeligheid, die wij, wanneer zij ook op subtiele wijze is geuit, dichterlijkheid noemen, in de allerbeste stijgend tot verhevenheid. Zóó in: „Voor 't behoud der wereld”, in „Het wonderbaar nabijzijn”, in de „Kinderkruistocht”, in „Het nieuwe leven” (ja, daarin wel vooral!), in „Hoenders”.... Het mooie is dan dat (behalve misschien in „Kinderkruistocht”, dat zijn wonderbare werking aan andere oorzaken dankt) het meêgedeelde niets dan zuivere realiteit is, maar juist die realiteit, en slechts die, waardoor het leven schoon en heerlijk, waardoor alleen het de moeite waard, waardoor tevens het zoo „onverklaarbaar droefgeestig” is. „Een schijnsel, waardoor hij alle dingen zag met vreemde, nieuwe gestalten”, is dat niet het schijnsel, dat álle echte kunst, álle waarachtige dichterlijkheid werpt om de „dingen” die ons omgeven, die onze wereld uitmaken? Dat schijnsel, en tevens die droefgeestigheid, maar goddank ook die geheimzinnige vreugde. „Quasi tristes semper autem gaudentes....”

Het lust mij niet te schrijven over de „minder goede” van deze verhalen. Een zekere zelfoverschatting, die waarschijnlijk uit zijn aard van eenzamen zwerveling voortkwam, bracht Albert Helman er toe ze op te nemen in zijn bundel, welke zonder hen kostbaarder zou zijn geworden. Maar wat doet het er ten slotte toe. Zijn er dichtbundels die uitsluitend zeer schoone gedichten bevatten? Men wil ook wel weer eens op adem komen. En wij zijn immers allemaal maar menschen. . . . dwalend zoolang wij leven.

De illustraties van Charles Eyck hadden m. i. even goed, en misschien zelfs beter, gemist kunnen worden. Slechts één of twee ervan versterkten mijn indruk van het gelezene, de meeste verzwakten dien indruk — als ik er veel aandacht aan gaf. H. R.

JAN GREGOIRE, *De Tweespalt*, Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon, zonder jaartal.

In 't begin is er wel iets aardigs in dit romannetje, iets frisch en iets fijns nu en dan, een stille vondst, een leuke opmerking. Maar na de eerste veertig, vijftig bladzijden begint het te verminderen, verderop wordt het rommelig en zelfs bepaald ónfijn. Om zich dan even vóór het slot weer een weinig te herwinnen.

Er is natuurlijk niets tegen, dat een schilder zich ook eens waagt aan „litterairen arbeid”, aan het schrijven van romans, gedichten, tooneelstukken. Maar als hij dien arbeid niet beter blijkt te doen dan — of minstens even goed als — zijn plastisch werk, dan lijkt het mij toch maar gewenscht dat zijn vrienden — en wie het overigens goed met hem meenen — hem dat zeggen en hem aanraden de pen voortaan liever te laten rusten — of alléén te gebruiken voor penteekeningen. Ik weet wel, dat zal waarschijnlijk absoluut niet baten. Want talloos zijn de kunstenaars, die het ijdelst zijn op het werk dat hun het slechtst afgaat. Maar nu ja, men heeft dan toch gedaan wat men kon!

En dit geval doet zich hier voor, geloof ik. Als de heer Gregoire voortgaat met schrijven, zal hij zijn schilderwerk min of meer gaan verwaarloozen. En ik geloof, dat zou zeer jammer zijn. Hij houde dus op met dit (immers werkelijk nogal onbeduidende) schrijfwerk. Hij zal zich dan in 't begin wel een beetje miskend gevoelen. Maar dit is een niet-onaangename bitterheid. En men went er aan.

H. R.

NET HOUWINK, *Mr. Regine Bruning, Advocaat en Procureur*, Amsterdam, E. M. Querido's uitgevermaatschappij, 1928.

Waarschijnlijk doe ik de schrijfster onrecht wanneer ik spreek over de „strekking” van haar roman. Ik geloof niet, dat zij dien geschreven heeft om iets te bewijzen, maar toch komt, na de lezing van haar verhaal, iets

naar ons toe dat op een bepaalde conclusie gelijkt. In dat opzicht doet het me denken aan een ander, onlangs verschenen vrouwenboek: „Doolhof” van Agnes Maas van der Moer — hoewel dit boek veel meer van vrouwelijk gevoel doordrongen was.

De conclusie, die uit beide boeken naar voren dringt, is bijna dezelfde. Beide boeken beelden jonge, moderne (nog geen hypermoderne) intellectueele vrouwen, vrouwen die zich een eigen plaats in de maatschappij veroveren, en die toch, bewust of onbewust, hunkeren naar de normale liefde in een huwelijk als naar hun eigenlijk levensdoel. Hoewel deze vrouwen in hun werkkring een levensvervulling trachten te vinden, toegerust als zij zijn met kennis, goeden wil en een zelfstandig oordeel, slagen zij slechts ten halve, omdat de hunkering naar persoonlijk geluk in hun hart niet ophoudt. Bij sommigen, zooals bij Regine Bruning, doet zich dit verlangen, slechts kond in den vorm van onvreë, matheid.

Wel zijn er vrouwen die eerlijk en moedig de hun opgelegde taak vervullen, er de diepere beteekenis van begrijpen en met een hooger menschen wil het smachten dooven, maar als de groote storm komt beven zij tot in hun diepste wezen en erkennen zij den eeuwig-menschen drang. Anderen zijn er, die, terwille van de liefde die haar lokt al de voordeelen van een veroverde positie zouden kunnen wegsnijten, mannelijk-besloten en opstandig. Zoo eene is Mr. Regine Bruning. Zij heeft zeer voorspoedig gestudeerd, haar intellect werd geprezen, zij is bemiddeld, zij kan doen en laten wat zij wil, toch weet zij dat diepere liefde tot de studie geen wezenstrek van haar is en al gauw verliest zij het idealisme van haar jeugd, toen zij wilde strijden voor het recht der verdrukten; langzaam aan versplintert haar zekerheid omtrent haar roeping als vrouwelijk advocaat. Een nieuwe toekomst opent zich. — Die toekomst ligt in een huwelijk met een bevriend collega. Doch eer het zoo ver komt, is teleurstelling en strijd haar deel. De man, dien zij liefheeft, bezit weinig zelfvertrouwen, en na een zakelijk échec gaat hij onverwachts op reis, ook om haar te ontloopen. Zij gaat eveneens op reis, niet als een meer ouderwetsche vrouw, wanhopend — doch eer opstandig. De reis doet haar goed en brengt haar inzicht. Thuis gekomen, voelt zij dat zij in de behandeling van kinderstrafzaken meer ziel kan leggen. Ten slotte neemt zij een groot besluit: wanneer zij hoort dat allerlei lasterpraatjes de toekomst van haar vriend bedreigen (in verband met zijn échec en zijn onverwachte reis) neemt zij zijn loopende zaken waar. Hier ziet men waartoe de onafhankelijkheid der moderne vrouw haar in staat stelt. Menige vrouw van tegenwoordig kan haar gevoel in daden omzetten! Net Houwink's boek bezit iets van mannelijke kloekheid — het is niet zonder intelligentie en ook niet zonder gevoel, toch blijft het nog wat magertjes, wat droog, maar de eerlijkheid, de pittigheid óók, trekken

aan, en hoewel haar proza niet rijk of poëtisch is, toch is het boek niet slecht geschreven. De schrijfster lijkt mij iemand die oprecht zoekt naar menschelijk gevoel dat niet, naar vrouwelijken aard, in 't onbegrensde overslaat. Wanneer eens haar gevoel de vezels van haar proza zou kunnen doordringen, zoodat het warmer en rhythmischer werd, dan zou haar werk stellig aan waarde winnen en wij zouden in haar een niet onbelangrijke schrijfster kunnen begroeten.

JO DE WIT.

ANNA VAN RENSWOUDE, *Noodkreet*, Amsterdam, Van Holkema en Warendorf's Uitgeversmaatschappij.

Wanneer we bij het hierboven besproken boek konden spreken van een verdoken tendenz, bij „Noodkreet” is, naar het openlijk getuigen der schrijfster, de strekking hoofdzaak. Zij wil getuigen en ontroeren, niet op de wijze der schoonheid, doch om daarmede zedelijkheid te bevorderen. Uit haar voor- en nawoord blijkt hoezeer haar doel: met eigen ervaring anderen te dienen, haar ter harte gaat, maar zij vergeet allerlei dat zeer belangrijk is, n.m. ten eerste dat de ervaring van anderen meestal alleen waarde heeft voor lotgenooten, met andere woorden dus, dat anderer ervaring zelden preventief werkt — tenzij men een machtige persoonlijkheid is. Ten tweede dat er altijd méér nog noodig is dan de ontroering alléén, dat er iets moet zijn dat men wel kan aanduiden met talent, hetwelk in gevallen als deze wel een bescheiden karakter mag dragen, maar dat geschraagd dient te worden door een helder inzicht in de menschen en in de maatschappij, en door een zuiveren kijk op schakeeringen en verhoudingen. Dit nu ontbreekt de schrijfster van „Noodkreet”. Zooals zij zelf zegt, geeft zij haar eigen ervaringen, en waar deze een tragische wending nemen, wordt haar ontroering zoo sterk dat zij ons even meesleept, want hier, in de oogenblikken van diepste rampzaligheid, voelt men het naakte, diepst-menschelijke leed in al zijn hevigheid. Maar hiermee is feitelijk alles gezegd. Twee, drie diepten van nameloos leed, vrij goed vertolkt, die ontroeren, maar daarnaast een oppervlakkig levensverhaal.

Een jong meisje, dat in haar jeugd reeds het leed van de scheiding harer ouders moet dragen, trouwt met een knap, charmant jongmensch, waarvan zij zielsveel houdt. Hij heeft haar ook lief, doch, na een jaar van geluk, herneemt hij zijn oude gewoontes, dan pakt hem weer de roes van het zinnenleven, en, hoezeer hij ook strijdt, de drang is te sterk, daar de gewoonte van vroeger hem steunt, en wanneer de strijd hem te machtig wordt, maakt hij een einde aan zijn leven. Deze droeve ervaring noopt de arme vrouw, die haar man zielslief heeft gehad, tot vlammeende, waarschuwendende woorden, die de reinheid vóór het huwelijk bepleiten. En zij is zoo kinderlijk nog, dat zij meent dat haar woord gehoord zal

worden. Dit nu, hoezeer ook pleitend voor haar menschelijk gevoel, is onuitsprekelijk naïef. Want hetgeen zij ons openbaart, is allang geen geheim meer, zoodat haar onthullingen niet vermogen te schokken, noch wakker te schudden. Daarbij komt, dat het tegenovergestelde ook wel eens voorkomt — zeer ingetogen mannen veranderen in latere jaren ook nog wel eens, een zeer erotisch man komt soms in zijn huwelijk tot rust. Dit alles is immers individueel. Ook zijn er mannen die hun begeerten leeren beheerschen. . . . Zoodat deze tendentieuze roman zeer eenzijdig is, bezien van een enkele ervaring uit. Haar bijna wilde, smeekende slotwoorden, waarmee zij alle mannen tot reinheid wil opwekken (alsof het leven zoo simpel ware!) hebben een tragisch accent, voornamelijk daarom, omdat het duidelijk is dat een diep-ongelukkige vrouw in den waan verkeert uit haar leed iets te distilleeren, dat voor de menschheid waarde heeft. Het eenige dat haar in waarheid gegeven is te doen, zal wel zijn haar eigen twee kinderen op te voeden in zuiverheid, doch zonder een te dogmatischen eisch van reinheid, die wel eens verderfelijk zou kunnen worden. Dat leed mag iemand niet eenzijdig maken!

JO DE WIT.

HENDRIK DE VRIES, *Silenen*. Arnhem, Hyman c.s., 1928.

De daemonie van de Vries' dichterschap treedt in dit bundeltje sterker dan ooit naar voren. De Vries is een door zijn droomwereld bezetene, iemand die zich „krankzinnig" zou kunnen dichten! De mania der ouden is in zijn bloed gevaren. Zijn rijk bevindt zich op lichtjaren afstands van onzen nuchteren, geometrischen tijd en ligt toch er midden in. Dit is misschien wel het grootste geheim, dat de Muze dezen haren trouwen zoon te schenken had. De verzen van de Vries zijn zonder besef van een, zij het nog zoo zwakke, duistere, droom-realiteit niet te verstaan, tenminste deze laatste niet. Vond vroeger werk nog betrekkelijk vaak aanknoopingspunten met de dag-realiteit, dit jongste duikt uit de droom-sfeer niet meer op.

Met welke maten moet men deze gedichten meten? Men struikelt over rhetorische wendingen, maar men wordt steeds dieper gevoerd: vallen kan men niet. Een sterke ondergrondse stroom trekt ons mee. Wie de Vries' werk aanvaardt, aanvaardt zijn „ouderwetsche" rhetoriek; ten halven wege kan men bij hem niet blijven staan.

ROEL HOUWINK.

EDITH WERKENDAM, *De Goddelijke Zonde*. Amsterdam, Em. Querido's U.M. 1928.

Alles aan dit boek is vals: de titel zoowel als Plato's citaat, het verhaal zoowel als zijn „moreele" immoraliteit. Niets klopt! En dit niet te samen stemmende maakt het tot het tegenovergestelde van een kunstwerk: tot

een produkt van luk-maar-raak-schrijverij ondanks de vermelding van den anderhalfjarigen arbeidstijd, die wij — om verdachte redenen! — aan het slot vinden vermeld. 't Goddelijke noch Plato, liefde noch ethiek hebben met dezen roman iets uit te staan. Mogelijk begoochelt zich de schrijfster met ons; ons althans tracht zij het zeker te doen. Doch, helaas, de ervaring heeft „het vleesch” niet gewilliger gemaakt! Elk nieuw werk van deze schrijfster doet ons sceptischer staan tegenover haar ons van elke bladzijde bijkans toevloeiende „goede bedoelingen.” Te veel blijven haar schema's zich zelf gelijk om ingebed te zijn in den levenden creatieven psychischen stroom; te zeer overdekt zij de werkelijkheid der ethiek met in den grond volkomen burgerlijke en sophistische leuzen om ons de overtuiging te schenken, dat zij het waarlijk wel met haar meent, dat haar boeken menschlievende aanklachten en apologieën zijn in plaats van ongere tendenz-romans, waarin (feitelijk als *primus inter pares!*) de „realistische” strekking de boventoon voert. Want zeker wij zijn bereidwillig genoeg haar „realisme” niet zonder meer naar het gebied der pornographie te verwijzen en ook nog andere „neigingen” in deze schrijfster te erkennen en zooals gezegd: als eerste onder gelijken; maar wij gaan hoe langer hoe meer de waarde dezer neigingen wantrouwen en de echtheid hunner bron. Er is in dezen laatsten roman tenminste juist dat ongere element, dat tendenz-romans zoo vaak maakt tot romans juist zonder eenige („hoogere”) tendenz, die hen plat en vlak doet zijn zonder weergâ. Wat baat hier tegenover een vrouwelijke teederheid? Hoe triest ook, daarmee zijn nu eenmaal geen boeken te schrijven, zelfs niet als zij zich veil biedt aan den eersten den besten, als zij zich prostitueert.

Daarom kunnen wij slechts medelijden hebben met Edith Werkendam, want wat zij geven wil, kan zij niet geven op deze wijze, en wat zij geeft, is... het geven niet waard!

ROEL HOUWINK.

Dr. L. J. VAN HOLK, *De Kostbare Parel*, een fantastische parafrase van Mattheus XIII: 45—46. Rott., Nijgh en van Ditmar, 1927.

Het is hier niet de plaats om over de religieuze waarde en beteekenis van deze parafrase uit te wijden. Wij moeten volstaan met te constateeren, dat Dr. van Holk erin geslaagd is een uitstekende verbeelding te geven van vrijzinnig levensgevoel, zonder zwakke, kleurlooze vlekken, zonder sentimentaliteit. Trouwens — ik herinner aan zijn eerder verschenen spel „Het Ontoegankelijk Licht” — men mocht van dezen auteur iets goeds en evenwichtigs verwachten. Is er in sommige „litteraire” beelden nog wel eens iets cliché-matigs, over het geheel draagt zijn plastiek toch een eigen, geserreerd karakter, dat hem aan het niet zelden ten onrechte gesmade *dominé's-dilettantisme* op waardige wijze ontheft.

ROEL HOUWINK.